

Відзив

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, доцента

Бричок Світлани Борисівни

на дисертаційне дослідження

Антонюк Любові Максимівни

«Виховання дітей національних меншин на Волині (XIX – початок XX століття): порівняльний аналіз»,

поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Відомий український педагог Григорій Ващенко зауважував: «Треба пам'ятати, що на теренах України живуть й інші народи. З ними нам доведеться співпрацювати, а це можливе лише за умов справедливого ставлення до них, при якому захищаються права українського народу, але разом з тим не порушуються законні права інших народів. Ця принципова позиція закладена в Конституції України, у Законі «Про національні меншини» та ін. Очевидно, що виховання дітей в дусі українського патріотизму може стикатися з природним протиріччям між потребою бути лояльним громадянином держави, основу якої становить титульна нація, і бажанням національної громади (росіян, поляків, євреїв та інших) якнайповніше реалізувати себе в національно-етнічному відношенні. В педагогічному сенсі фокус цього протиріччя зосереджується переважно навколо трактування групи українських національних цінностей: які з них і наскільки є природно обов'язковими для всіх громадян. Найперше, необхідно усвідомити, що кожен громадянин має сьогодні можливість і повинен в етнічному відношенні самовизначитися – так, як це прийнято в усьому світі і як це з здійснювалось, наприклад, до певної міри на Волині у кінці XIX – на початку XX століття.

Відтак, актуальність виконаного Л. М. Антонюк дослідження не викликає сумніву, оскільки активізація маловідомих сторінок регіональної історії спонукає істориків освіти до інноваційної постановки проблем дослідження, в тому числі й компаративного характеру, як це передбачає тема рецензованого дисертаційного дослідження. Особливої уваги заслуговує питання виховного потенціалу окремих етнічних груп та національних меншин, які й нині складають поліетнічне середовище українського суспільства.

Актуальність розгляду окресленої проблеми визначається й тим, що на Волині, яка в XIX – на початку XX століття була однією з найбільших губерній України, але вкрай малозаселеною, переважаючими національними меншинами були поляки, євреї, чехи і німці. Близько двохсот років вони проживали поряд з корінним населенням – українцями, взаємозбагачуючись культурою, досвідом, знаннями, в тому числі здобутими в галузі освіти й виховання, тому рефлексія із сучасних позицій особливостей виховання дітей

національних меншин на Волині (XIX – початок XX століття) є одним з перспективних напрямів розвитку вітчизняного освітнього простору.

Дослідження виконувалося в межах комплексної науково-дослідної теми кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди» (державний реєстраційний номер 0110U002112).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті дослідження дисертанткою:

- вивчено стан дослідженості проблеми в історичних і науково-педагогічних джерелах та здійснено її категоріальний аналіз;
- обґрунтовано провідні соціокультурні, соціально-політичні та етнокультурні передумови виховання дітей національних меншин на Волині;
- з'ясовано специфіку виховного впливу на дітей національних меншин з сім'єю, школою, релігією як провідними інститутами виховання.
- здійснено порівняльний аналіз місця та ролі народної педагогіки національних меншин Волині та їх аксіологічного простору на виховання дітей національних меншин на Волині у досліджуваний період.

Нові факти, одержані здобувачем.

Завдяки аналізу документів Центрального державного історичного архіву у м. Києві (фф. 707, 442, 1423), Житомирського обласного державного архіву (фф. 70, 226, 354) та комплексному аналізу нарративних джерел: монографій, дисертаційних досліджень, мемуарної літератури, статистичних описів, інших наукових публікацій досліджуваного та більш пізнього періоду у дисертаційному дослідженні Л. М. Антонюк *вперше*: комплексно досліджено процес становлення і розвитку виховання дітей національних меншин Волині у XIX – на початку XX ст.; висвітлено історичний шлях формування та розвитку провідних форм і методів виховання означеної групи дітей у досліджуваний період в етноконфесійному середовищі кожної етнічної меншини; цілісно досліджено передумови і чинники виховання дітей національних меншин у Волинській губернії; здійснено порівняльний аналіз впливу провідних інститутів виховання (школи, сім'ї, релігії) на виховання дітей різних національних меншин; вдосконалено історико-педагогічне знання про специфіку становлення та розвитку інститутів виховання в середовищі національних меншин волинського регіону; подальшого розвитку набули історичні засади вітчизняної теорії і методики виховання та етнопедагогіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, а також їх достовірність забезпечуються належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і в цілому не викликають сумніву.

Вважаємо, що дисертанткою досить вдало обрано методи дослідження, це дало їй змогу сформулювати теоретичні узагальнення, виконати поставлені завдання.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Л. М. Антонюк достатньо обґрунтовані й достовірні.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Л. М. Антонюк містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання й можуть бути використані: при підготовці наукових праць з історії освіти України, етнопедagogіки та етнології; у навчально-виховному процесі вищих і середніх спеціальних педагогічних навчальних закладів; при підготовці наукових праць фактологічно-історичного й науково-методологічного характеру з історії освіти й педагогіки; при написанні наукових праць з історії національних меншин в Україні; у процесі виховання у громадян України національної й політичної свідомості.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків та списку використаної літератури (351 позиція, з них 45 – іноземними мовами) та 5 додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано задачі, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно випливають із змісту основного тексту дисертації.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, з'ясовано мету та завдання, наведено дані щодо джерельної бази, наукової новизни, теоретичного та практичного значення роботи, її теоретичних і методологічних засад, структури.

У першому розділі – «Виховання дітей національних меншин як історико-педагогічна проблема» – представлено теоретичні основи процесу виховання дітей національних меншин в історії та теорії педагогіки; висвітлено історіографію досліджуваної проблеми; обґрунтовано провідні передумови та чинники розвитку виховного процесу стосовно дітей національних меншин на Волині.

У другому розділі – «Етноконфесійні засади виховання дітей національних меншин на Волині» – з'ясовано роль релігії як провідного соціально-виховного інституту для дітей національних меншин на Волині; обґрунтовано зміст, форми і методи сімейного виховання дітей національних меншин у досліджуваній період; виявлено специфіку їх виховання у школах національних меншин.

У третьому розділі – «Етнопедagogічні основи виховання дітей національних меншин на Волині» – проаналізовано виховні можливості народної педагогіки польської, чеської, німецької та єврейської національних

меншин Волині у ХІХ – на початку ХХ століття; обґрунтовано аксіологічні характеристики виховання дітей національних меншин на Волині у досліджуваний період.

Дисертаційна робота Л. М. Антонюк за своїм змістом і формою є завершеним дисертаційним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи.

1. У вступі автором заявлено про використання низки наукових методів, використаних при написанні роботи. Проте з тексту дисертації не зрозуміло, яким чином автор реалізувала використання історико-системний метод дослідження, оскільки по тексту дисертації виховання дітей національних меншин не розглядається як системне утворення.

2. Визначаючи наукову новизну дослідження, Л. М. Антонюк пише (с.8 дисертації), що нею вперше «висвітлено історичний шлях формування і розвитку провідних форм і методів виховання означеної групи дітей у досліджуваний період в етноконфесійному середовищі кожної етнічної меншини», що є не зовсім коректним твердженням, оскільки текст дисертації відображає низку дисертацій і публікацій, на які спирається авторка, щоб розкрити форми і методи виховання дітей національних меншин (О. Борейко, В. Васильчук, Ж. Даюк, О. Костюк, М. Левківський та ін.).

3. У дисертаційній роботі автором обґрунтовано провідні історичні, територіально-демографічні, соціально-політичні, етнокультурні передумови, які впливали на процес та результат виховання дітей національних меншин на Волині у досліджуваний період (п.1.3). Проте, судячи з тексту дисертації, зміст історичних і територіально-демографічних передумов є фактично тотожним, тому їх, на нашу думку, можна було б об'єднати в один вид передумов – історико-демографічні.

4. У розділі 2 автор цілком обґрунтовано визначає провідні форми і методи виховання дітей національних меншин (молитва, спонукання до участі в релігійних обрядах, вивчення релігії, формування певних звичок і навичок поведінки, гра, спільна діяльність батьків і дітей у вигляді праці або ж дозвілля тощо). Проте, враховуючи зазначений у темі дисертаційної роботи порівняльний аналіз процесу виховання означеної групи дітей, вважаємо, що автор би мала здійснити компаративний аналіз цих форм і методів виховання дітей з різних національних меншин на Волині і подати таке порівняння у загальних висновках до дисертації.

5. З огляду на практичну цінність дисертаційної роботи вважаємо за доцільне з метою популяризації одержаних результатів побажати автору за матеріалами дисертаційної роботи підготувати та видати наукову монографію.

Зазначені зауваження і побажання мають, однак, дискусійний характер і не знижують методологічного, теоретичного й методичного значення виконаної Л. М. Антонюк дисертаційної роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових виданнях.

Основний зміст дисертаційної роботи висвітлено у 7 одноосібних наукових працях, 6 з яких вміщені у провідних наукових фахових виданнях, 1 – в зарубіжному науковому періодичному виданні, 1 – методичні рекомендації до спецкурсу.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх оприлюднення на наукових, науково-методичних, та методологічних семінарах різного рівня.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Висновок.

Дисертація **«Виховання дітей національних меншин на Волині (XIX – початок XX століття): порівняльний аналіз»**, є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Антонюк Любов Максимівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,

доцент, доцент кафедри педагогіки початкової освіти

Рівненського державного

гуманітарного університету

С. Б. Бричок